

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ЖАЛДАК ІРИНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 343.102

**ТАКТИКА ОДНОЧАСНОГО ДОПИТУ
ДВОХ ЧИ БІЛЬШЕ ВЖЕ ДОПИТАНИХ ОСІБ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ–2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
Чорноус Юлія Миколаївна,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри криміналістики та судової медицини

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України,
лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки
Шепітько Валерій Юрійович,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри криміналістики

кандидат юридичних наук
Старенький Олександр Сергійович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
асистент кафедри правосуддя

Захист відбудеться «18» жовтня 2019 року о 14⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «13» вересня 2019 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д. О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Суспільна потреба в якісному розслідуванні злочинів актуалізує завдання щодо підвищення ефективності проведення слідчих (розшукових) дій. Це зумовлює необхідність поглибленого теоретичного осмислення їхнього змісту, постійного вдосконалення методів і прийомів їх проведення. Поява нових способів і засобів учинення злочинів, обізнаність злочинців щодо прийомів та методів роботи органів досудового розслідування, психологічна їх підготовка – це фактори, що засвідчують значущість проблеми удосконалення тактики слідчих (розшукових) дій.

Новелою КПК України 2012 року є ч. 9 ст. 224, що передбачає можливість одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях. Ця слідча (розшукова) дія суттєво відрізняється від передбаченої в ст. 172–173 КПК України 1960 року очної ставки.

Згідно з даними емпіричних досліджень, перед слідчим, прокурором під час проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб постає низка проблемних питань (78,1 % опитаних). Вони пов'язані з протидією допитуваних (62,4 %), наданням ними неправдивих показань (45,9 %), впливом на позицію добросовісного учасника слідчої (розшукової) дії (26,6 %), добросовісними помилками допитуваних щодо обставин розслідуваної події (20,7 %), а також недооцінюванням слідчим, прокурором тактичних можливостей цієї слідчої (розшукової) дії (40,2 %). Отже, 78,3 % опитаних практиків зазначили, що одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб є однією зі складних слідчих (розшукових) дій.

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять фундаментальні праці, у яких висвітлено концептуальні засади криміналістичної тактики й тактики слідчих (розшукових) дій, зокрема наукові доробки Ю. П. Аленіна, В. П. Бахіна, В. І. Василичука, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, В. Я. Горбачевського, В. А. Журавля, А. В. Іщенка, Н. І. Клименко, І. І. Когутича, В. П. Колмакова, М. В. Костицького, В. О. Коновалової, І. І. Котюка, В. С. Кузьмічова, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, О. І. Мотляха, Д. Й. Никифорчука, Ю. Ю. Орлова, М. А. Погорецького, М. В. Салтевського, Д. Б. Сергєєвої, О. С. Старенького, С. М. Стахівського, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, В. В. Топчія, Л. Д. Удалової, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітька та ін.

На дисертаційному рівні проведення очної ставки (за практикою КПК України 1960 р.) вивчали Д. М. Піскун (2009) і Н. М. Калинюк (2012).

Напрацювання цих учених мають важливе значення для формування засад тактики слідчих (розшукових) дій. Однак у вітчизняній науковій літературі тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб не була предметом окремого наукового дослідження. Нині нагальною є потреба комплексного висвітлення цієї тематики в контексті сучасних правових реалій з метою формування нових тактичних прийомів, розроблення криміналістичних рекомендацій для підвищення ефективності проведення аналізованої слідчої (розшукової) дії. Окреслені обставини засвідчують актуальність обраної теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015, п. 7 Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 року № 275, Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 роки, схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол від 29 жовтня 2013 року № 28). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 січня 2013 року (протокол № 1), уточнено рішенням Вченої ради від 24 квітня 2019 року (протокол № 8).

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи полягає у формуванні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб.

Для досягнення поставленої мети необхідно було виконати такі *задачі*:

- з'ясувати стан наукових досліджень з питань тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб;
- визначити поняття та завдання тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб;
- висвітлити кримінальну процесуальну регламентацію одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб;
- вивчити зарубіжний досвід проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб і сформулювати пропозиції для вітчизняної практики;
- виокремити організаційно-тактичні засади підготовки до проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб;
- сформулювати організаційно-тактичні засади робочого етапу проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб;
- окреслити організаційно-тактичні засади фіксації ходу й результатів одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб;
- визначити напрями вдосконалення використання тактичних прийомів під час одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб;
- сформулювати типові слідчі ситуації одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб та запропонувати напрями їх вирішення;
- встановити особливості тактики подолання протидії підозрюваних під час одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі кримінального провадження та проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб.

Предмет дослідження – тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи, які дали змогу найбільш оптимально врахувати специфіку об'єкта й предмета дослідження, зокрема: методи *формальної*

логіки (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) – для детального з’ясування змісту розглядуваних питань (у всіх розділах дисертації); *спеціально-правові* методи, передусім *порівняльно-правовий* – під час аналізу норм матеріального та процесуального права, наукових категорій, визначень і підходів (у всіх розділах дисертації); *історико-правовий* – у межах тлумачення крізь призму наукових поглядів і положень законодавства основних термінів, що використані в дисертації, таких як «одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб», «тактичний прийом», «досудове розслідування» (підрозділи 1.2, 1.3); *системно-структурний* – для формування організаційно-тактичних завдань слідчого в процесі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб (розділ 2); метод *системного аналізу* – у контексті визначення напрямів удосконалення тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб (розділ 3); *статистичний* – задля підтвердження теоретичних висновків даними державної та відомчої статистики, узагальнення результатів вивчення емпіричних джерел (у всіх розділах дисертації); *соціологічний* – з метою підтвердження наукових висновків даними анкетування слідчих і прокурорів (у всіх розділах дисертації).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Національної поліції України, Генеральної прокуратури України за 2014-й – I півріччя 2019 року; дані, отримані внаслідок вивчення 126 кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких за ст. 115, 118, 121, 152, 186, 187, 190, 276 КК України здійснювалось протягом 2014–2018 років за умови проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб (Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Одеська області, м. Київ); результати анкетувань 409 слідчих Національної поліції України та 120 прокурорів регіональних прокуратур України (Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Миколаївська, Полтавська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області та м. Київ). Також використано власний досвід автора, набутий під час роботи в слідчих підрозділах МВС і Національної поліції України впродовж 2009–2019 років.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим монографічним дослідженням, у якому комплексно висвітлено теоретичні положення та розроблено практичні рекомендації щодо тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, сформульовано низку положень, висновків і рекомендацій, що мають наукову новизну, зокрема:

вперше:

– аргументовано, що одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб має низку ознак, що дають підстави розглядати його не як різновид допиту (згідно з ч. 9 ст. 224 КПК України), а як окрему слідчу (розшукову) дію;

– сформовано типові слідчі ситуації одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, запропоновано напрями їх вирішення, а саме: особа, у показаннях якої є розбіжності, надає правдиву, але неповну інформацію; особа, у показаннях якої є розбіжності, добросовісно помиляється; особа, у показаннях якої є розбіжності, надає завідомо неправдиві показання; особа, у показаннях якої є розбіжності, відмовляється відповідати на запитання під час одночасного допиту;

– сформульовано криміналістичні рекомендації щодо використання під час одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб тактичних прийомів психологічного впливу із застосуванням методів переконання, схиляння до наслідування, прохання, примусу, а також психологічної конфронтації;

– запропоновано проведення тактичних комбінацій («сприяння адаптації до обстановки слідчої (розшукової) дії та усунення небажаних станів психіки допитуваних», «стимулювання установки на необхідність спілкування» тощо) з метою встановлення й підтримання з учасниками одночасного допиту двох та більше вже допитаних осіб психологічного контакту;

удосконалено:

– авторське визначення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, згідно з яким це слідча (розшукова) дія, що полягає у допиті по черзі у присутності один одного двох чи більше вже допитаних за однаковими обставинами кримінального провадження осіб, аналізі й безперервному порівнянні (зіставленні) показань для з'ясування причин розбіжностей у їх показаннях з метою перевірки отриманих доказів у кримінальному провадженні;

– перелік завдань, які виконують шляхом проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, зокрема: з'ясування причин розбіжностей у показаннях раніше допитаних осіб; перевірка достовірності їхніх показань; викриття допитуваних в умисному або помилковому наданні неправдивих показань; зміцнення позиції сумлінного допитуваного; виявлення та встановлення нових обставин події тощо;

– перелік типових запитань й алгоритм їх постановки в процесі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб (додаткові, уточнювальні, нагадувальні, контрольні, викривальні) відповідно до безконфліктних і конфліктних слідчих ситуацій;

– ознаки розбіжностей у показаннях, які підлягають встановленню слідчим, прокурором під час одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб (замовчування, виключення із показань окремих елементів події, власних дій та дій інших учасників; доповнення показань вигаданими деталями або елементами; зміщення в описі окремих фрагментів події за їх місцем, часом, послідовністю, взаємозв'язком; підміна окремих елементів події іншими – вигаданими тощо);

– тактичні прийоми підвищення ефективності тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб: надання учасникам одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб ініціативи в дослідженні питань, з приводу яких виникли суперечності; розгляд спірних питань у зворотній послідовності розвитку подій; проведення одночасного допиту на місці події; пред'явлення доказів для поживавлення асоціативних зв'язків пам'яті; поділ предмета одночасного допиту на частини; загострення суперечностей у показаннях допитуваних за менш значущими спірними обставинами; припинення брехні одного учасника з акцентуванням на правдивості іншого; використання позитивних рис особистості несумлінного учасника; уповільнений темп одночасного допиту; зміна черговості постановки питань;

дістало подальший розвиток:

- засади кримінальної процесуальної регламентації одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, визначення проблемних питань та надання пропозицій щодо їх усунення шляхом удосконалення КПК України;

- пропозиції щодо гармонізації положень ч. 9 ст. 224 КПК України з нормами законодавства європейських держав (Іспанії, Литви, Польщі, Словаччини, Угорщини, Франції, Швеції) та формування узгоджених із європейською практикою кримінальних процесуальних засад одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб;

- криміналістичні рекомендації щодо застосування організаційно-тактичних заходів як складової тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб за етапами підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії, робочого, фіксації ходу та результатів;

- тактичні прийоми, спрямовані на подолання протидії підозрюваного, що ґрунтуються на перевірці показань і викритті брехні несумлінного допитуваного – замовчування окремих відомих слідству обставин та вияву інтересу до неістотних, другорядних фактів; створення в допитуваного враження щодо наявності в слідства необхідної доказової інформації; несподіване пред'явлення головного доказу; застосування системи тактичних прийомів, що ґрунтуються на послідовному ускладненні запитань, тощо;

- криміналістичні рекомендації щодо складання описової частини протоколу одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб за двома формами, а саме: за послідовністю постановки запитань і надання на них відповідей; за показаннями кожного допитуваного.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено та може бути використано в:

- *законотворчій діяльності* – для внесення змін і доповнень до КПК України з метою вдосконалення кримінальної процесуальної регламентації одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб (довідка Інституту законодавства Верховної Ради України від 28 грудня 2018 року № 22/600-1-15);

- *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення досудового розслідування шляхом підвищення ефективності проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 23 травня 2019 року);

- *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Розслідування окремих видів злочинів», підвищення кваліфікації слідчих Національної поліції та інших категорій практичних співробітників, підготовки навчально-методичних праць (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 29 травня 2019 року);

- *науково-дослідній діяльності* – для подальших досліджень проблем проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб (Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 59992 від 4 червня 2015 року «Методика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб», Державний департамент інтелектуальної власності).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно. Усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. Окремі положення дисертації викладено в методичних рекомендаціях і навчальному посібнику «Організація і тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб», підготовлених у співавторстві (особистий внесок автора – 50 %, 0,6 та 1,1 друк. арк.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення й висновки дослідження оприлюднено в доповідях на міжнародних науково-практичних конференціях і засіданні круглого столу: «Сучасні перспективи розвитку науки» (Київ, 8–9 вересня 2018 року); «Участь спеціаліста у кримінальному провадженні» (Київ, 24 квітня 2019 року); «Міжнародне співробітництво під час фінансових розслідувань» (Ірпінь, 10 травня 2019 року).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в десяти наукових і навчально-методичних публікаціях, чотири з яких – статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – стаття в іноземному науковому виданні, три – тези наукових доповідей, опублікованих за результатами участі в міжнародних науково-практичних конференціях і засіданні круглого столу, методичні рекомендації та навчальний посібник.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (210 найменувань на 19 сторінках) і чотирьох додатків на 18 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 240 сторінок, із них основний текст – 185 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету й задачі, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи; окреслено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача; надано відомості про апробацію та публікації результатів дослідження.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади дослідження тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб» містить чотири підрозділи та формує теоретичне підґрунтя роботи.

У *підрозділі 1.1 «Стан наукових досліджень питань тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб»* проаналізовано наукові та навчально-методичні джерела з порушеної проблематики. Це монографічні дослідження, що становлять концептуальні засади криміналістичної тактики (В. П. Бахін, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, В. Ю. Шепітько), тактики слідчих (розшукових) дій (С. М. Стахівський, Л. Д. Удалова, Ю. М. Чорноус), тактики допиту (В. К. Весельський, І. А. Колесник, Н. В. Павлюк).

Тактику очної ставки, що передувала законодавчому закріпленню такої слідчої (розшукової) дії, як «одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб», на дисертаційному рівні досліджували Д. М. Піскун і Н. М. Калинюк.

У роботі Д. М. Піскуна «Очна ставка: тактика і психологічні основи» (2009) акцентовано увагу на процесуальній та криміналістичній сутності слідчої дії. Автор виокремлює також психологічні засади очної ставки: визначає джерела конфліктів під час її проведення, пропонує тактичні прийоми регулювання психологічного впливу, вирішує дискусійне питання правомірності й допустимості психологічного впливу в процесі цієї слідчої дії.

Сутність очної ставки в контексті правових звичаїв, первинних кодифікованих актів звичаєвого права та сучасного законодавства розглянула Н. М. Калинюк у роботі «Тактика проведення очної ставки» (2012). Дослідниця з'ясувала особливості використання досягнень інших наук (кібернетики, інформатики, гуманітарних наук) у процесі очної ставки.

Попри напрацювання вчених, констатовано, що питання тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб лишаються недостатньо висвітленими. Не здійснено комплексного дослідження окресленої проблематики в контексті чинного КПК України, нових тактичних прийомів, залучення яких відповідає актуальним потребам практики.

У підрозділі 1.2 «Поняття та завдання тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб» здійснено порівняльний аналіз слідчої дії – очної ставки (за КПК України 1960 року) й одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб (за КПК України 2012 року). Спільною ознакою цих дій є використання психологічного впливу, спрямованого на зміну лінії поведінки несумлінного учасника, отримання показань сторін щодо розбіжностей у показаннях. Відмінними ознаками є: регламентація одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб як різновиду допиту, а не окремої слідчої (розшукової) дії; можливість одночасного допиту не тільки двох, а й більшої кількості раніше вже допитаних осіб; мета одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб полягає в з'ясуванні причин розбіжностей у їхніх показаннях (не «суперечностей», що було метою очної ставки).

Обґрунтовано, що завдання одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб є загальними, які полягають у з'ясуванні причин розбіжностей у показаннях раніше допитаних осіб, а також окремими, що спрямовані на перевірку достовірності показань раніше допитаних осіб у частині, що становить розбіжність щодо вже отриманих показань й інших джерел доказів; викриття одного з допитаних в умисному або помилковому наданні неправдивих показань; посилення тактико-психологічного впливу на несумлінного учасника слідчої (розшукової) дії з метою схиляння його до дачі правдивих показань; зміцнення позиції сумлінного учасника одночасного допиту; виявлення й установлення нових обставин події; мінімізацію тактичних ризиків, щоб унеможливити неправомірний психологічний вплив на учасника, зміну показань сумлінних учасників тощо.

У низці випадків конкретизація причин розбіжностей у показаннях дає підстави для висновку про досягнення мети одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. Наприклад, коли джерелом суперечностей є відмінності в термінології, сприйнятті об'єктів, подій, а детальніше тлумачення змісту розбіжностей сприяє усуненню їх чи суттєвому зменшенню.

Розглянуто й протилежну ситуацію, коли під час одночасного допиту розбіжності було тільки посилено, а причини їх виникнення з'ясувати не вдалося. Така ситуація складається у випадку, коли кожен з допитуваних неухильно дотримується власної версії перебігу подій. Однак навіть за таких умов якісно організована та проведена слідча (розшукова) дія надасть необхідні для формування подальших процесуальних і тактичних рішень дані.

У підрозділі 1.3 «Кримінальна процесуальна регламентація одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб» здійснено порівняльний аналіз кримінальних процесуальних засад допиту й одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. Виявлені відмінності засвідчили доцільність законодавчого їх розмежування. Зокрема: 1) метою допиту є отримання показань від особи про відомі їй обставини події, мета ж одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб – з'ясування причин розбіжностей у їх показаннях; 2) предмет допиту значно ширший за предмет одночасного допиту, що обмежений з'ясуванням причин розбіжностей у показаннях раніше допитаних осіб; 3) відмінності, що стосуються учасників цих слідчих (розшукових) дій. Важливо, що одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб як самостійна слідча (розшукова) дія, відповідно до п. 2 ст. 91 КПК України, забезпечує доказування в кримінальному провадженні, спрямований на збирання, перевірку й оцінку доказів.

Сформульовано криміналістичні рекомендації стосовно дотримання засад кримінального провадження під час проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, а саме: законності; презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини; свободи від самовикриття і права не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; змагальності сторін та свободи в поданні ними до суду своїх доказів, доведення перед судом їх переконливості та ін.

У підрозділі 1.4 «Зарубіжний досвід проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб» унаслідок здійсненого дослідження кримінальних процесуальних норм держав Європейського Союзу з'ясовано, що аналогічною одночасному допиту двох чи більше вже допитаних осіб процесуальною дією є так звана конфронтація – особлива форма допиту, яка: 1) здійснюється органом слідства; 2) полягає в одночасній конфронтації двох або – у виправданих ситуаціях – більше осіб; 3) спрямована на пояснення суттєвих розбіжностей у попередніх показаннях чи поясненнях осіб; 4) проводиться, коли результати можуть сприяти встановленню істини; 5) її за необхідності призначає процесуальний орган, тому вона не є обов'язковою. Окреслені аспекти здебільшого реалізовано і в КПК України.

Водночас наявні й певні відмінності: 1) законодавство країн Європейського Союзу акцентує на тактико-криміналістичній сутності процесуальної дії; 2) у законодавстві країн Європейського Союзу ширше представлено окремі випадки заборони проведення конфронтації (стосовно агента, особи, щодо якої застосовують заходи безпеки, та ін.); 3) здебільшого в законодавстві країн Європейського Союзу йдеться про «усунення розбіжностей», а не про «з'ясування причин розбіжностей», як передбачено в українському законодавстві; 4) регламентовано конфронтацію між експертами, спеціалістами під час досудового розслідування; 5) передбачено можливість проведення конфронтації в режимі відеоконференції. Деякі положення

зарубіжного досвіду запропоновано впровадити до вітчизняного законодавства й використовувати в практичній діяльності.

Розділ 2 «Організаційно-тактичні засади одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб» містить три підрозділи, у яких сформовано організаційно-тактичні засади слідчої (розшукової) дії.

У підрозділі 2.1 *«Організаційно-тактичні засади підготовки до проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб»* констатовано, що інформаційна складова підготовки полягає в:

- аналізі матеріалів кримінального провадження, зокрема протоколів допитів осіб, з метою з'ясування сутності розбіжностей у показаннях;
- визначенні суб'єкта проведення слідчої (розшукової) дії. Розглянуто ситуацію, коли одночасний допит може проводити компетентний суб'єкт, який раніше не мав контакту з допитаними особами, за умови його обізнаності з матеріалами кримінального провадження, володіння психологічними знаннями;
- встановленні предмета допиту. Увагу акцентовано на розбіжностях у показаннях раніше допитаних осіб, які не може бути усунуто за допомогою інших слідчих (розшукових) дій, зокрема шляхом додаткового допиту;
- вивченні учасників допиту, їх темпераменту та психофізіологічного стану. Слід визначити, хто з допитуваних імовірно надає правдиву, а хто – неправдиву інформацію, передбачити їхню реакцію під час слідчої (розшукової) дії;
- попередженні сумлінних учасників одночасного допиту про можливі складнощі психологічного спрямування (погрози, тиск), що можуть виникнути під час його проведення. Слід поінформувати про заходи забезпечення безпеки, сприяти запобіганню негативному впливу;
- окресленні обставин, які підлягають з'ясуванню, а також формулюванні запитань за оптимальною послідовністю.

Організаційна складова підготовки одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб передбачає:

- визначення складу та черговості допиту учасників. Слід урахувати можливість допитуваних осіб впливати один на одного через позитивні й негативні риси, «слабкі місця», нестійкість психіки тощо;
- підготовку місця й умов проведення одночасного допиту (з метою недопущення конфліктних стосунків між допитуваними);
- обрання оптимального часу проведення слідчої (розшукової) дії (за принципом раптовості).

Тактична складова передбачає підбір і підготовку до застосування тактичних прийомів або їх комбінацій відповідно до слідчих ситуацій.

Важливим питанням є визначення кількості осіб, яких можуть одночасно допитувати, оскільки стосовно цього законодавчих обмежень немає. На думку практиків, тактично оптимальна кількість осіб для проведення їх одночасного допиту становить: три особи (49,7 % слідчих, 48,3 % прокурорів), дві особи (43,5 %, 37,5 %), чотири (2,9 %, 2,5%), п'ять осіб (1,7%, 5,8 %). Більшість респондентів (72,9 % слідчих, 71,7 % прокурорів) одночасно допитували дві–три особи. Однак, що більшою є кількість учасників, то складнішою в організаційно-тактичному

аспекті є слідча (розшукова) дія, отже, ретельнішою має бути підготовка слідчого, прокурора.

У підрозділі 2.2 *«Організаційно-тактичні засади робочого етапу проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб»* аргументовано ключове значення робочого етапу в структурі тактики слідчої (розшукової) дії.

Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб проводять між будь-якими особами, які раніше були допитані: свідками, потерпілими, підозрюваними, експертами (за призначенням суду для з'ясування причин розбіжності в їхніх висновках, що стосуються одного й того самого предмета чи питання дослідження). Обґрунтовано пропозицію щодо регламентації в КПК України одночасного допиту експертів під час досудового розслідування.

Доведено доцільність залучення до проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб спеціаліста з метою розширення можливостей слідчого, прокурора в одержанні доказової інформації. Важливою є участь спеціаліста під час розслідування злочинів проти безпеки виробництва, безпеки руху й експлуатації транспорту, де в показаннях допитуваних наявні суперечності щодо обставин, які підлягають встановленню. Якщо розбіжності показань обумовлені неправильним тлумаченням деяких обставин події злочину, спеціальної термінології (у техніці, медицині, на транспорті), найменування механізмів, їхнього призначення, компетентний спеціаліст зможе їх роз'яснити. Необхідним є залучення спеціаліста (педагога, психолога) за умови участі в цій слідчій (розшуковій) дії малолітнього чи неповнолітнього. Спеціаліст-психолог може надати допомогу слідчому, прокурору у формулюванні питань, виявленні неправди в показаннях, визначенні причин суперечностей, встановленні реальної ситуації.

Робочий етап одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб завершується підбиттям умовного підсумку стосовно досягнення завдань слідчої (розшукової) дії щодо з'ясування причин розбіжностей у показаннях уже допитаних осіб. Згідно з емпіричними даними, переважають такі результати: 1) учасники допиту підтвердили свої показання (29,3 % кримінальних проваджень); 2) особа, що дала, на думку слідчого чи прокурора, неправдиві показання, змінила їх цілком або частково й дала правдиві показання (50,9 %); 3) особа, що раніше давала правдиві показання, змінила їх і дає неправдиві показання (7,9 %); 4) один з учасників одночасного допиту відмовився давати показання (7,1 %); 5) усі учасники допиту відмовилися давати показання (4,8 %).

У підрозділі 2.3 *«Організаційно-тактичні засади фіксації ходу й результатів одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб»* визначено, що основною та обов'язковою формою фіксації одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб є протокол, а додатковою та доцільною – відеозапис.

У протоколі ретельно фіксують показання допитуваних із приводу їхніх відносин, запитання слідчого, прокурора й відповіді на них, а також коментарі, якими допитувані супроводжують свої відповіді. Якщо допитувані пред'являють предмети, документи, якими вони обґрунтовують свої показання, про це також має бути зазначено в протоколі. Протокол має містити не лише показання раніше допитаних осіб, а й вказівки на невербальні реакції допитуваних осіб, їхню поведінку тощо.

Застосування відеозапису, крім створення умов для забезпечення повноти й об'єктивності фіксації ходу й результатів слідчої (розшукової) дії, має важливу тактичну складову, передусім за умови, якщо особи неодноразово змінюють свої показання або мають намір змінювати їх згодом.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень засвідчило, що в 35,7 % протоколів одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб наявні недоліки, пов'язані з недотриманням процесуальної форми та криміналістичних рекомендацій. Вони стосувалися: упущення відомостей про поведінку одночасно допитуваних осіб, їхні невербальні реакції (23,8 %); фіксації показань допитаних, яку здійснювали формально, без уточнень і деталізації (19,8 %); неповного запису ідентифікаційних ознак технічних засобів фіксації та носіїв інформації (12,3 %); порушень під час ознайомлення учасників слідчої (розшукової) дії з протоколом і додатками до нього (9,5 %).

Сформульовано криміналістичні рекомендації щодо складання описової частини протоколу одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб за двома формами, а саме: за послідовністю постановки запитань і надання відповідей на них; за показаннями кожного допитуваного.

Розділ 3 «Напрями вдосконалення тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб» охоплює три підрозділи, присвячені вдосконаленню організаційно-тактичних аспектів проведення розглядуваної слідчої (розшукової) дії.

У підрозділі 3.1 *«Удосконалення використання тактичних прийомів під час одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб»* встановлено, що ефективність одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб безпосередньо залежить від урахування слідчим, прокурором психологічних чинників, які визначають зміст застосовуваних тактичних прийомів.

Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб переважно відбувається за умов конфліктної слідчої ситуації (86,8 % слідчих, 80,8 % прокурорів). За цих обставин слідчий, прокурор використовує тактичні прийоми психологічного впливу, у тому числі – психологічної конфронтації.

Окреслено типові слідчі ситуації, за яких доцільним є застосування тактичних прийомів, що ґрунтуються на методах психологічної конфронтації:

1) суперечності в показаннях і діях особи. Увагу допитуваного акцентують на виявлених розбіжностях, що стосуються його поведінки, показань, думок, почуттів. Метою психологічної конфронтації є прагнення допомогти допитуваному побачити суперечність, яку він не усвідомлював раніше або не хоче усвідомлювати зараз;

2) суперечності слідчої ситуації. Увагу особи зосереджують на тому, що ситуація не відповідає внутрішнім її уявленням, прагненню задовольнити свої потреби або зберегти відчуття безпеки. Метою є підведення особи до усвідомлення неадекватності сприйняття проблеми, а також формування реального розуміння слідчої ситуації;

3) ухиляння особи від обговорення будь-яких важливих питань або тем. Предметом уваги слідчого, прокурора є небажання допитуваного обговорювати важливі, значущі або болючі для нього теми, питання, події. Мета – шляхом самопізнання, підведення особи до усвідомлення хибності використовуваних механізмів захисту спонукати до дачі правдивих показань.

У підрозділі 3.2 «Типові слідчі ситуації одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб та напрями їх вирішення» на підставі здійснених досліджень виокремлено такі типові слідчі ситуації:

1) особа, у показаннях якої є розбіжності, надає правдиву, але неповну інформацію. Ця слідча ситуація є сприятливою та зумовлена тим, що слідчий, прокурор не завжди знає, яку конкретну необхідну інформацію має допитуваний, а допитуваний не цілком уявляє, що саме потрібно слідству. У цій ситуації розбіжності можуть бути спричинені й невмінням або нездатністю особи до зрозумілого опису осіб та обставин події. Імовірність виникнення такої ситуації також висока, коли предмет допиту складний або пов'язаний з використанням спеціальних знань;

2) особа, у показаннях якої є розбіжності, добросовісно помиляється. За таких умов особа внаслідок об'єктивних (обмежений час сприйняття, слабка освітленість) і суб'єктивних (психофізіологічний стан, захворювання, стомленість) факторів подію або її деталі сприйняла викривлено. У цій ситуації необхідно встановити причини, що пояснюють невідповідність показань;

3) особа, у показаннях якої є розбіжності, умисно надає неправдиву інформацію. Така ситуація є конфліктною незалежно від кількості допитуваних осіб. Для слідчого, прокурора є ризик втрати контролю за проведенням слідчої (розшукової) дії. Завдання за цих умов – з іншими сумлінними учасниками, які дають правдиві показання, встановити відносини співробітництва, що ґрунтуються на спільних інтересах, прагненні викрити особу, що надає неправдиві показання;

4) особа, у показаннях якої є розбіжності, відмовляється відповідати на запитання під час одночасного допиту. Передусім ідеться про підозрюваного, що має право на мовчання, право не свідчити проти себе. За цих умов слідчий, прокурор повинні застосувати прийоми логічного й емоційного впливу, акцентувати увагу на позитивних рисах особи. Зокрема, логічно переконати несумлінного допитуваного в безглузді обстоюваної позиції; проаналізувати суперечності в показаннях несумлінного допитуваного й інших осіб, які доводять його брехню; роз'яснити негативні правові наслідки такої конфліктної позиції; допомогти особі подолати страх перед можливою помстою, сором; активізувати моральні якості особистості (почуття власної гідності, справедливості, співчуття тощо).

Слід урахувати, що за будь-якої слідчої ситуації до накопичення достатньої доказової бази слідчому, прокурору не рекомендовано проводити одночасний допит: 1) між особами, що дають завідомо неправдиві показання; 2) між підозрюваними, які частково визнають свою вину, проте схильні до зміни показань; 3) між особами, з яких одна, що дає правдиві показання, перебуває в матеріальній, родинній чи іншій залежності від другого учасника; 4) коли один з допитуваних категорично відмовляється давати показання в присутності іншого з особистих причин.

Зважено слід приймати рішення щодо проведення одночасного допиту між підозрюваним і потерпілим, який зазнав сильного емоційного потрясіння у зв'язку з учиненням злочину. Необхідно вирішити питання щодо проведення одночасного допиту за участю неповнолітнього потерпілого чи свідка, адже емоційні перевантаження, а також посилена сугестивність, яка притаманна дитячому віку, підвищує ризик недостовірності показань через негативний вплив з боку дорослого

допитуваного. Слід урахувувати заборону проведення цієї слідчої (розшукової) дії за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого з підозрюваним щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, а також щодо злочинів, учинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування (ч. 9 ст. 224 КПК України). За таких умов необхідно з'ясувати причини розбіжностей показань в інший спосіб.

У підрозділі 3.3 *«Тактика подолання протидії підозрюваних під час одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб»* обґрунтовано складність досягнення завдань кримінального провадження за умов несприятливої слідчої ситуації, що пов'язана з поведінкою підозрюваного, застосуванням ним заходів протидії розслідуванню.

Одночасний допит за умов протидії доцільно проводити між двома особами. Якщо допитуваних більше – інші учасники стають мимовільними спостерігачами, які можуть продумувати власну лінію поведінки. Через соціально-психологічні механізми взаємовпливу вони будуть прагнути узгодити свою позицію з думкою більшості, що є небажаним. Крім того, ознайомлення більшої кількості учасників з питаннями слідчого, прокурора розкривають позиції учасників стосовно суперечливих обставин.

Під час проведення одночасного допиту двох підозрюваних, які володіють злочинним досвідом, виникає ризик, що особи використають слідчу (розшукову) дію або для координації та узгодження власних легенд, або для ще більшого заплутування розслідування. Цей ризик посилюватиметься, якщо обидва підозрювані дають неправдиві показання. За таких умов слідчому, прокурору слід ретельно підготуватися, щоб використати конфліктну ситуацію у власних інтересах й одержати нову інформацію.

Під час підготовки до одночасного допиту за участю підозрюваного, який протидіє розслідуванню, доцільно вивчити психологічні особливості, що характеризують його манеру та способи спілкування з іншими людьми. Наприклад, потрібно бути готовим до спроб підозрюваного пригнітити волю іншого учасника слідчої (розшукової) дії, якщо відомо, що підозрюваний за характером владний, агресивний чи жорсткий лідер. Обов'язковим є з'ясування попередніх міжособистісних стосунків допитуваних, їхніх соціальних (або кримінальних) статусів, ставлення один до одного тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертації розроблено й обґрунтовано концептуальні теоретичні засади та практичні рекомендації щодо тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. Отримано такі висновки:

1. Констатовано, що переважна більшість монографічних досліджень, охоплених предметом дослідження, стосуються різних аспектів проведення попередньої, схожої за змістом, слідчої дії – очної ставки (ст. 172–173 КПК України 1960 року). Однак у зв'язку зі зміною кримінального процесуального законодавства праці вчених необхідно переглянути. Визначено напрями наукового пошуку під час формування тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб.

2. Сформульовано авторське визначення слідчої (розшукової) дії. Встановлено, що, згідно з ч. 9 ст. 224 КПК України, завданням одночасного допиту є з'ясування причин розбіжностей у показаннях раніше допитаних осіб, які стосуються обставин учиненого злочину, у межах предмета доказування. За результатами проведення цієї слідчої (розшукової) дії встановлено такі причини розбіжностей у показаннях: свідома брехня принаймні одного з учасників (70,2 % слідчих); добросовісна помилка принаймні одного з учасників (13,2 %); у 16,6 % випадків реальну причину розбіжностей визначити не вдалося. Крім того, за результатами проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб досягають й інших завдань: деталізують розбіжності в показаннях учасників, підтверджують достовірні показання, чинять вплив на несумлінного учасника щодо зміни його позиції.

3. Аргументовано, що одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб має низку ознак, що дають підстави розглядати його не як різновид допиту (згідно з ч. 9 ст. 224 КПК України), а як окрему слідчу (розшукову) дію (72,9 % слідчих, 71,7 % прокурорів). За результатами досліджень визначено кримінальні процесуальні засади її проведення та запропоновано виокремити для неї статтю 224¹ КПК України.

4. З'ясовано особливості проведення аналогічних одночасному допиту двох чи більше вже допитаних осіб процесуальних дій у контексті законодавства та практики іноземних держав. Досліджувана процесуальна дія належить до одного з найдавніших методів пізнавальної діяльності слідчого, прокурора, що за змістом відповідає сучасному розумінню «конфронтації» (протиборство, протистояння) – саме таку назву в більшості країн Європейського Союзу має процесуальна дія, схожа за змістом на одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. Вивчено зарубіжний досвід (Іспанії, Литви, Польщі, Словаччини, Угорщини, Франції, Швеції) у цій сфері та надано пропозиції щодо його імплементації до КПК України та правозастосовної діяльності.

5. Заходи підготовки до проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб висвітлено за складовими: інформаційною (комплексний аналіз джерел інформації), організаційною (проведення одночасного допиту за найсприятливіших умов); тактичною (вивчення об'єкта тактичного впливу, підбір і підготовка тактичних прийомів або їх комбінацій відповідно до слідчої ситуації). Підсумком підготовчого етапу є складання плану (бажано – письмового) слідчої (розшукової) дії, який має містити: завдання одночасного допиту та перелік розбіжностей, причини яких повинні бути з'ясовані; час і місце одночасного допиту, застосовані технічні засоби; питання, які слід поставити кожному з допитуваних; розподіл завдань між учасниками; визначення черговості постановки запитань; відомості про наявні докази, що дають підстави піддати сумніву помилкові або неправдиві показання; заходи щодо недопущення змови допитуваних осіб; заходи, які необхідно вжити після одночасного допиту (відповідно до варіанту досягнення завдань слідчої (розшукової) дії і навпаки – за умови невдачі).

6. Сформовано алгоритм дій слідчого, прокурора на робочому етапі одночасного допиту двох чи більше осіб, що охоплює такі основні заходи: перевірка особи учасників; роз'яснення їхніх прав та обов'язків залежно від процесуального

статусу, повідомлення про застосування технічних засобів; встановлення факту знайомства осіб та їхніх стосунків; пропонування особам по черзі дати показання про ті обставини, для з'ясування яких проводять одночасний допит (передусім надають можливість висловитися особі, яка, імовірно, надавала правдиві показання); постановка запитань учасникам (оголошувати показання попередніх допитів можна лише після дачі учасниками показань на одночасному допиті), пред'явлення речових доказів, оголошення висновків експертиз; надання права учасникам одночасного допиту ставити запитання один одному; підбиття підсумку.

7. Фіксація ходу та результатів одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб полягає в оформленні протоколу й додатків до нього. Розглянуто ситуацію, коли учасник одночасного допиту бажає викласти свої показання власноручно. Через тактичні та психологічні особливості цієї слідчої (розшукової) дії це є небажаним. У разі отримання такої заяви слідчому, прокурору необхідно переконати особу відмовитися від цього способу фіксації показань, зважаючи на те, що сутність слідчої (розшукової) дії полягає у з'ясуванні причин розбіжностей у показаннях шляхом прямого словесного одночасного допиту раніше допитаних осіб. Якщо учасника слідчої (розшукової) дії переконати не вдається – слід урахувати письмові пояснення як додаток до протоколу одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб.

8. Підвищенню ефективності одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб сприяє застосування тактичних прийомів психологічного впливу. Такі тактичні прийоми, які застосовують до особи, що протидіє розслідуванню, з метою зміни її позиції та отримання правдивих показань, умовно об'єднано в групи: прийоми, що ґрунтуються на використанні окремих психологічних рис допитуваного; прийоми логічного переконання допитуваного щодо наявності доказової інформації; прийоми, що створюють у допитуваного перебільшене уявлення про обсяг поінформованості слідчого, прокурора; прийоми емоційного впливу, пов'язані з реалізацією дій в умовах раптовості.

Тактичні прийоми психологічного впливу є дієвими і стосовно сумлінних учасників. Зокрема, свідки, потерпілі змушені, згадуючи подію, заново її переживати, зустрічатися з підозрюваним. Це посилює емоційний дискомфорт і хвилювання, негативно позначається на пригадуванні обставин події. Тому важливим є застосування тактичних прийомів психологічного впливу, які можуть зняти зайву тривожність у носія достовірної інформації, водночас – досягти завдань цієї слідчої (розшукової) дії.

Вагоме значення мають тактичні прийоми, що полягають у постійному, невідривному спостереженні слідчого, прокурора за допитуваними. Необхідно виключити будь-який безконтрольний контакт між ними (зокрема й обмін інформацією).

9. Сформовано типові слідчі ситуації одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, а саме: особа, у показаннях якої є розбіжності, надає правдиву, але неповну інформацію; особа, у показаннях якої є розбіжності, добросовісно помиляється; особа, у показаннях якої є розбіжності, свідомо надає неправдиву інформацію; особа, у показаннях якої є розбіжності, відмовляється відповідати на запитання під час одночасного допиту. Найскладнішою в тактичному аспекті є третя

слідча ситуація. Надання допитуваним завідомо неправдивої інформації може полягати в неправдивих показаннях, зокрема й самообмові. Ускладнюватимуть ситуацію наявність минулого злочинного досвіду допитуваного, конфлікти між учасниками. Надано рекомендації щодо вирішення всіх чотирьох слідчих ситуацій.

10. Ефективність одночасного допиту за участю підозрюваного, що протидіє розслідуванню, залежить від ретельного планування слідчої (розшукової) дії. Слід визначити, яким шляхом і якими засобами можна досягти поставленої мети. Якщо одночасний допит проводять між підозрюваним і свідком, що його викриває, або між співучасниками злочину, один з яких викриває іншого, починати одночасний допит слід з особи, яка дає неправдиві показання, за таких умов: 1) коли слідчий, прокурор вважає, що правдивий учасник, почувши брехню, більш повно обґрунтує свою позицію; 2) коли слова несумлінної особи можуть настільки обурити іншого допитуваного, що він повідомить слідству нові дані; 3) коли недобросовісний допитуваний має намір схилити іншого до зміни показань на власну користь, а слідчий, прокурор упевнений у зворотному та планує використати ситуацію для отримання правдивих показань.

Слідчий, прокурор повинен здійснити попередню психологічну підготовку до проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб за участю підозрюваного, що протидіє розслідуванню. Це полягає в:

- активізації психологічного впливу під час одночасного допиту на інших сумлінних учасників з метою надання більшої переконливості їхнім показанням. Формуються умови «змагальності» допитуваних, коли кожен намагається переконати слідчого, прокурора саме у власній правоті;

- підготовці учасника одночасного допиту до можливого негативного впливу на нього допитуваного, що протидіє розслідуванню, і заходів психологічного захисту;

- зміцненні волевих рис сумлінного учасника одночасного допиту, що надасть йому можливість виконати поставлені завдання й не зазнати впливу навіювання, тиску або можливих погроз з боку допитуваного, який протидіє розслідуванню.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Жалдак І. А. Актуальні питання криміналістичного забезпечення проведення одночасного допиту. *Європейські перспективи*. 2013. № 3. С. 111–116.

2. Жалдак І. А. Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб: мета та завдання. *Право.ua*. 2018. № 2. С. 77–82.

3. Жалдак І. А. Способи регуляції конфліктних ситуацій при проведенні одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. *Європейські перспективи*. 2018. № 2. С. 111–121.

4. Жалдак І. А. Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб: порівняльний аналіз кримінально-процесуальних норм України та країн Європейського Союзу. *KELM. Knowledge. Education. Low. Management. Lodz (Poland)*. 2018. № 4 (24). Р. 143–150. Index Copernicus.

5. Жалдак І. А. Актуальні питання тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1. С. 304–311.

6. Організація і тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб : метод. рек. / [С. С. Чернявський, О. О. Алексєєв, І. А. Жалдак та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 44 с.

7. Організація і тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб : навч. посіб. / [С. С. Чернявський, О. О. Алексєєв, І. А. Жалдак та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 66 с.

8. Жалдак І. А. Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб чи конфронтація. *Сучасні перспективи розвитку науки* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8–9 верес. 2018 р.). Київ, 2018. С. 59–60.

9. Жалдак І. А. Особливості залучення спеціаліста до проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. *Участь спеціаліста у кримінальному провадженні* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 24 квіт. 2019 р.). Київ, 2019. С. 65–67.

10. Жалдак І. А. Зарубіжний досвід проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. *Міжнародне співробітництво під час фінансових розслідувань* : матеріали Міжнар. наук. інтернет-конф. (Ірпінь, 10 трав. 2019 р.). Ірпінь, 2019. С. 64–67.

АНОТАЦІЯ

Жалдак І. А. Тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. – *На правах рукопису*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

У дисертації сформульовано теоретичні положення та практичні рекомендації щодо тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. З'ясовано стан наукових досліджень з проблематики. Визначено поняття, зміст, завдання тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. Висвітлено кримінальну процесуальну регламентацію цієї слідчої (розшукової) дії, проаналізовано зарубіжний досвід у цій сфері та сформульовано пропозиції для оптимізації вітчизняної практики. Розглянуто засади тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб за етапами підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії, робочого, фіксації ходу та результатів. Окреслено напрями підвищення ефективності використання тактичних прийомів під час одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб; сформовано типові слідчі ситуації та шляхи їх вирішення; встановлено особливості тактики подолання протидії підозрюваних.

Ключові слова: тактика, слідча (розшукова) дія, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, тактичний прийом, криміналістична рекомендація.

АННОТАЦИЯ

Жалдак И. А. Тактика одновременного допроса двух или более уже допрошенных лиц. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2019.

В диссертации сформулированы теоретические положения и практические рекомендации относительно тактики одновременного допроса двух или более уже допрошенных лиц. Выяснено состояние научных исследований по проблематике. Определены понятие, содержание, задачи тактики одновременного допроса двух или более уже допрошенных лиц. Освещена уголовная процессуальная регламентация данного следственного (розыскного) действия; раскрыт зарубежный опыт по данному вопросу и сформированы предложения для оптимизации отечественной практики. Рассмотрены основы тактики одновременного допроса двух или более уже допрошенных лиц согласно этапам подготовки к проведению следственного (розыскного) действия, рабочего, фиксации хода и результатов. Очерчены направления совершенствования использования тактических приемов при одновременном допросе двух или более уже допрошенных лиц; сформированы типичные следственные ситуации одновременного допроса двух или более уже допрошенных лиц и предоставлены направления их решения; установлены особенности тактики преодоления противодействия подозреваемых.

Аргументировано, что одновременный допрос двух или более уже допрошенных лиц характеризуется рядом признаков, которые дают основания рассматривать его не как разновидность допроса (согласно ч. 9 ст. 224 УПК Украины), а как отдельное следственное (розыскное) действие.

Сформулированы типичные следственные ситуации одновременного допроса двух или более уже допрошенных лиц, предложены направления их решения, а именно: лицо, в показаниях которого есть разногласия, предоставляет правдивую, но неполную информацию; лицо, в показаниях которого есть разногласия, добросовестно заблуждается; лицо, в показаниях которого есть разногласия, сознательно предоставляет ложную информацию; лицо, в показаниях которого есть разногласия, отказывается отвечать на вопросы при одновременном допросе.

Предложены криминалистические рекомендации по использованию при одновременном допросе двух или более уже допрошенных лиц тактических приемов психологического воздействия в формах убеждения, склонения к подражанию, просьбы, принуждения, а также психологической конфронтации с целью подведения лица к осознанию ошибочности используемых им механизмов психологической защиты.

Сформулированы тактические комбинации по установлению и поддержанию с участниками одновременного допроса двух и более уже допрошенных лиц психологического контакта: «содействие адаптации к обстановке следственного (розыскного) действия и устранение нежелательных состояний психики допрашиваемых», «стимулирование установки на необходимость общения» и др.

Предложены тактические приемы для повышения эффективности тактики одновременного допроса двух или более уже допрошенных лиц: рассмотрение во время проведения одновременного допроса спорных вопросов в обратной последовательности развития событий; проведение одновременного допроса на месте происшествия; предъявление доказательств для оживления ассоциативных связей памяти; разделение предмета одновременного допроса на части; обострение противоречий в показаниях допрашиваемых за менее значимыми спорными обстоятельствами; предоставление допрашиваемым инициативы в исследовании вопросов, по поводу которых возникли противоречия; прекращение лжи одного участника с подчеркиванием правдивости другого; использование положительных аспектов личности недобросовестного участника; замедленный темп одновременного допроса; изменение очередности постановки вопросов.

Ключевые слова: тактика, следственное (розыскное) действие, одновременный допрос двух или более уже допрошенных лиц, тактический прием, криминалистическая рекомендация.

SUMMARY

Zhaldak I. Tactics of simultaneous interrogation of two or more previously interrogated persons. – *Manuscript.*

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in Law, specialty 12.00.09 «Criminal Process and Criminalistics; Forensic Examination; Operative and Search Activity». – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2019.

Thesis presents formulation of theoretical statements and practical recommendations of the tactics of simultaneous interrogation of two or more previously interrogated persons. Author examines the current status of relevant research; formulates definition, content, tasks of this tactics; outlines criminal procedural regulation of this investigative (search) activity; reveals international experience and presents proposals to be incorporated in domestic practice. Basics of tactics of simultaneous interrogation of two or more previously interrogated persons are described with due attention to its stages (preparatory, operational, final). Methods to improve the abovementioned tactics are offered with typical investigative scenarios and solutions; methodology of suspects' resistance oppression is provided.

Key words: tactics, investigative (search) action, simultaneous interrogation of two or more previously interrogated persons, tactical method, criminalistics recommendation.